

Управління освіти і науки
Новоград-Волинської міської ради
Інформаційно-методичний центр
Дошкільний навчальний заклад №16 «Веселка»
компенсую чого типу, центр реабілітації

Робота над прикметниками з дітьми дошкільного віку

Проект
вчителів-логопедів
Борисової Т.В. та Климчук Н.О.

м. Новоград-Волинський

Вступ

Прислівник – це частина мови, що виражає ознаку предмета і відповідає на запитання **ЯКИЙ? ЧИЙ?** – читаємо ми у шкільних підручниках. Прикметники виражають ознаки за кольором, розміром, формою предмета, за відношенням до предмета в просторі, часі, за матеріалом, приналежністю і т. ін.; поділяються на якісні, відносні і присвійні. Прикметник змінюється за родами, відмінками і числами.

Приблизно ці уявлення про прикметник дають у дитячому закладі на практичному, іноді навіть на підсвідомому рівні, без вживання лінгвістичних термінів.

У дітей збагачується словник прикметниками всіх видів, формуються морфологічні узагальнення, виробляється динамічний стереотип словотворення, розвивається мовне чуття, мовні здібності.

З дітьми дошкільного віку ми говоримо не тільки про прикметники, а про слова, які допомагають нам уявити, які предмет чи істота, якщо ми їх не бачимо, чи розповісти про знайомий предмет іншим. Для цього ми повинні запитати: який? (яке? яка? які?).

Чарівні слова

Слова чарівні є у мові,
Без них ніяк не обійтись.
Прислухайтесь: вони чудові,
Ти їм, як другу, усміхнись.
Земля – ласкава, люба, рідна,
А сонце – щире, золоте,
А небо – лагідне, погідне,
Життя – прекрасне, золоте.
А очі в мами – добрі, ніжні,
А голос чистий і дзвінкий,
А руки – теплі і надійні,
А погляд – сонячний, ясний.
Квітки у полі – білі, сині,
Червоні, жовті, голубі.
Хмарки у небі – бистрокрилі,
Весняні, літні, зимові.
Слова ці, справді пречудові,
Є в українській нашій мові.

Л. Лужецька

Програма-довідник для дошкільних закладів

3-й рік життя

Формування словника

Помічати характерні ознаки предметів, контрастних за величиною, вагою, температурою, відмінних за кольором, формою.

Орієнтований словник прикметників

Бабин; бабусин; білий; брудний; важкий; великий; веселий; високий; гарний; гарячий; добрий: добра бабуся; довгий; дідів; дідусів; жовтий; зайчиків; зелений; кислий; кичин; короткий; лисиччин; маленький; малий; мамин; мокрий; м'який: м'яка подушечка; низький; поганий; порожній; синій; смачний; солодкий; сухий: сухі руки (немокрі); татів; хворий; холодний; червоний; чистий; чорний.

4-й рік життя

Формування словника

Уточнювати значення слів, розвивати вміння дітей розрізняти за істотними ознаками подібні предмети: глибока – мілка тарілка, чайна – столова ложка, довгий – куций хвіст, легкова – вантажна машина; об'єднувати різні предмети, істотами за спільними ознаками (узагальнення): гості, пасажири, подарунок, постіль, їжа, фрукти, овочі, взуття, меблі.

Поступово нагромаджувати запас слів, близьких за значенням (синонімів): швидкий – прудкий, моторний; смішний – кумедний: сильний – дужий; охайний – чепурний.

Вчити дітей добирати слова протилежного значення (антоніми): гарячий – холодний, великий – малий.

Орієнтований словник прикметників

Блакитний; варений: варена картопля; виноградний: виноградний сік; вихідний: вихідний день; вовчиків; волохатий: волохате цуценя; гарбузовий: гарбузова каша; гарний: гарна хатка; гіркий; гладенький: гладенький стіл; глиняний: глиняні свищики; голий; голодний; гострий: гостра голка; гречаний: гречана каша; гумовий: гумовий м'яч; дерев'яний: дерев'яна ложка; дірявий; добрий: добра каша; живий; живі звірі; залізний; запасний: запасні олівці, запасна хусточка; заячий: заяча хатка; зелений: зелені ягоди; злий: злий вовк; іграшковий; капосний: капосна лисиця; колючий: колючий їжачок; коричневий; котиків; кудлатий: кудлатий собака;

красивий; кумедний: кумедний песик; куроччин; куций: куций хвіст; легкий: Воно легке!; липкий: липкі руки; лівий: ліва рука; любимий: любима книга; малиновий: малиновий сік; манний: манна каша; неслухняний; новий; однаковий; оранжевий; паперовий: паперовий кораблик; півників; потайки; пластиліновий: пластиліновий грибок; правий: права рука; прудкий: прудкий зайчик; пустий: пусте відро; пухнастий: пухнасте курча; радий: Я рада, що мама прийшла. Ти рада?; рідкий: рідка каша; різний: різні іграшки, книжки; рожевий; розумний; рисовий: рисова каша; салатний; сильний: Подивись, яка я сильна; слабкий: Заєць – слабкий; слухняний: слухняна дівчинка; сніговий: снігова баба; собачий: собача будка; солоний; сонячний: сонячний зайчик; справжній: Це справжній собака? (не іграшковий); Справжня цариця! (така гарна); спритний: спритний зайчик; старий: старі іграшки (а не нові); стиглий: стигле яблуко; столовий: столова ложка; схожий: Цей кіт схожий на нашого кота; сухий: сухе дерево, сухий листок; томатний: томатний (сік); тонкий: тонка нитка; тяжкий: тяжке відро; улюблений: улюблена пісня, улюблений мультфільм; хитрий; шерхлий: шерхлі руки; чепурний: Я чепурна?; чорний; цікавий: цікава казка; цілий: ціла рукавичка (недірява); шоколадний: шоколадні цукерки; яблучний: яблучний сік.

5-й рік життя

Формування словника

Нагромаджувати запас складних слів: смугастий, квітчастий, безлистий, безхвостий, зеленуватий, синюватий, великуватий, малуватий, здоровенний, височенний.

Збагачувати мову дітей синонімами (словами, близькими за значенням), стежити, щоб діти правильно їх вживали, вчити за завданням вихователя добирати синонімічні слова.

Вчити добирати слова протилежного значення (антоніми): сильний – слабкий, твердий – м'який, широкий – вузький, важкий – легкий, глибокий – мілкий, хворий – здоровий, солодкий – солоний, товстий – тонкий.

Розвивати вміння класифікувати предмети за характерними ознаками, властивостями: святковий, робочий, літній, зимовий (одяг), кімнатні, садові, лісові (квіти).

Орієнтований словник прикметників

Батьків; бідний: Бідний котик!; бідолашний: Бідолашне зайченя!; буряковий: бурякова ікра, бурякового кольору; великий (палець); весняний: весняні квіти; винний: Це ти винна; вишневий: вишневий сік, вишневого кольору; вовчий: вовчий хвіст; вогкий: вогкі руки; геркулесів: геркулесова каша; гидкий: гидке каченя: Щось гидке причепилось; глухий, глухенький: дідусь глухенький; гострий (про ніж, паличку); грубий: грубим голосом; гумовий (про чоботи, м'яч); густий (про ліс, траву); дивний: дивна книжка; довгасти: довгаста кулька; дорослий: Це для дорослих?; дряпучий: дряпучий кіт; дубовий: дубове листя; дужий: Він дужий такий!; дядьків; жадібний; жовтогарячий: жовтогаряче листя (восени); зайвий:

зайвий стілець; залізний: залізний замок; заразний: Я не заразний; запасний: запасна хусточка; звичайний: Це звичайний кіт чи чарівний?; здоровий: Бабусю, ти вже здорова?; зимовий: зимовий одяг; їстівний: Це їстівні гриби? Кабачковий: кабачкова ікра; капустяний: капустяна котлета; квашений: квашена капуста; кип'ячений: кип'ячена вода; кисло-солодкий: кисло-солодке яблуко; клишоногий: клишоногий ведмідь; книжковий (магазин); кошлатий: кошлатий песик; кривий; кухонний: кухонний посуд; кучерявий: Це така кучерява дівчинка; ласий: Лисичка ласа до курей; ледачий; лисячий: лисячий (хвіст); літній: літнє взуття; лютий: лютий собака; малиновий: малинового кольору; махровий: махровий рушник; металевий: металева штучка; мильний: Пускаємо мильні бульбашки; мишачий: мишачий хвіст; міцний: міцна мотузка; молочний (магазин); морквяний: морквяна котлета; м'ятний: м'ятна цукерка; настільний: настільна лампа; наступний: Наступного разу розкажеш?; негодящий: негодящі черевики; нечесний: нечесна лисиця; новорічний: новорічні подарунки; овочевий (магазин); осінній: осінній листочок; останній: Ведмедик – останній, останній раз; отруйний: отруйні гриби; пишний: пишне плаття; пластмасовий: пластмасові іграшки; потрібний: Це потрібне нам; працьовитий: Це працьовитий зайчик!; прекрасний: прекрасні квіти; проворний: Іч, який проворний!; противний: Він противний!; прудкий: прудкий заєць; пшеничний: пшенична каша; пухка: пухка булка; роботящий: роботяще курчатко; рівний: рівна лінія; рідкий (ліс); різний: різні м'ячі; розкішний: розкішне вбрання (у королеви); рудий: руда лисиця; рум'яний: рум'яні щічки; світло-зелений (і под.); сирий: сира картопля; сердитий: сердитий дядя; середній (про величину; про місце розташування в ряду): середній ведмедик, середня лялька; темний: темна ніч; тітчин; у [в] чений: учений кіт; хижий: хижий звір; хлібний: хлібний магазин; хлібні крихти; чесний: Чесне слово!; чепурний; черствий: черства булочка; чубатий: чубата курочка; чудовий: чудові іграшки; шкодливий: шкодливий кіт; ясний: ясне сонечко.

6-й рік життя

Формування словника

Активізувати вживання прикметників і прислівників, що характеризують зовнішність, риси поведінки тварин, людей, властивості предметів.

Вчити дітей добирати до іменників прикметники та дієслова, а до дієслів, прикметників – іменники: небо – весняне, осіннє, голубе, похмуре, сіре, хмарне, чисте, ясне; книга – цікава, нова, гортати, читати, дарувати, роздивлятися; зимовий – день, ранок, краєвид, одяг, розваги.

Орієнтований словник прикметників

Акуратний; багатопверховий; бежевий; безпритульний: безпритульний песик; білосніжний: білосніжне плаття; білявий: Вона білява; бірюзовий; блискучий: Грак збирав усе блискуче; ввічливий: Дуже ввічливий їжачок; витріщений: У жаби витріщені очі; вихований: Так роблять виховані дітки?; гидючий: брудне гидюче

відро; гладкий; грізний: грізний лев; дбайливий: дбайливий їжачок; дрімучий: дрімучий ліс; гостинний: гостинний зайчик; дбайливий: Я дбайлива?; жалібний: жалібний голосок; загартований: Я загартована; запашний: Дуже запашні квіти!; знайомий: знайомий хлопчик; золотий; іржавий (цвях); кам'яний: кам'яні стіни; картатий (про тканину): картата сорочка; картопляний: картопляне пюре; каштановий: каштанове листя, каштанове волосся; кволий, кволенький: кволеньке курчатко; керамічний: керамічна ваза; кирпатий: кирпатий носик; кленовий: кленове листя; кмітливий: кмітлива лисичка⁴ корисний: Яблука корисні; кособокий: кособока хатка; крижаний: крижана вода; кришталевий (про вазу, черевичок); крутий: круте яйце; кульгавий: кульгаве курча; куцохвостий: заєць куцохвостий; лагідний: Така лагідна, добра (бабуся); лапатий: лапатий сніг; лінивий; лисий; лихий (пес, дід); любий: Любий ведмедику!; милий: Милий зайчику!; морожений: морожена риба; моторний: Я така моторна, правда?; мудрий: мудра сова; мутний: мутна вода; м'ятий: м'ята сукня; на пальчиках (навшпиньках); напахчений: Мама така напахчена!; незграбний: незграбний ведмедик, незграбне пташеня; некрутий, некруте яйце; некультурно: Так некультурно робити!; непосидючий: непосидючий м'яч; нещасний; ніжний: ніжні пелюстки; німий; оксамитовий: оксамитова спідничка; охайний; перебивний: перебивні картинки; полохливий: Косуля дуже полохлива; поштовий; поштова скринька; потайний: потайний хід; привітний: Такий привітний!; пружний: М'яч пружний; пухкий: пухка земля; рибний; рибні котлети; риб'ячий: риб'ячий хвіст; рідний, рідненький: Бабусю, рідненька!; ручний: ручна ворона; рябий: рябий песик; серйозний: Будь серйозною!; сивий: сива бабуся; симпатичний: симпатичний песик; скажений: Цей собака не скажений?; славний: Славний ведмедик; спокійний: Такий спокійний песик; старанно: Старанно ріжу (папір); старезний: старезна хатка; строкатий: Щиглик строкатий; стрункий: струнка тополя; суворий: суворим голосом; сусідній: у сусідньому дворі; скляний: скляна чашка; сліпий: сліпе котеня; сміливий: Я смілива?; смугастий: смугастий светр; соковитий: соковите яблуко; сонний; строгий: Не кажи строгим голосом; сухий: сухе дерево, сухий хліб; темно-зелений; терпкий: Дуже терпкі яблука; тісний: тісні черевики; товстий; товстенький: товстеньке поросятко; тонкий; тоненький: тоненька лозинка; тріскучий: тріскучий мороз; трухлявий: трухлявий пень; тупий: тупий ніж; турботливий: турботлива бабуся; тямущий: тямущий котик; у [в] казівний: вказівний палець; у [в] пертий: упертий віслучок, От яка ти уперта!; фруктовый: фруктовое морозиво; хвилястий: хвиляста лінія; хутряний: хутряний комір; целофановий (кульок); цибатий: цибатий лелека; чайний: чайний посуд; чарівний: чарівна паличка; чарівне слово; чемний: чемний ведмедик; чорнявий; чудернацький: чудернацькі малюнки; чудесний: чудесний день; шкідливий: Крем шкідливий? Шкіряний: Це шкіряний м'яч?; щербатий: щербата чашка; яскраво-зелений; ясно-червоний.

Формування граматично правильної мови

3-й рік життя

Вчити узгоджувати іменники з прикметниками та присвійними займенниками в роді і числі: зелена шапка, великий стіл, брудні руки, моя книга, твій м'яч.

Вчити вживати присвійні прикметники: мамин, татів, бабусин, дідусів, зайчиків, лисиччин.

4-й рік життя

Вчити утворювати ступені порівняння прикметників: високий – вищий, веселий – веселіший.

Вчити утворювати прикметники з суфіксами -еньк, -есеньк: вузенький, синенький, гарнесенький, теплесенький.

Вчити утворювати присвійні прикметники: мамин, бабусин, дідусів, татів, Вірин, Олин, Ігорів, Миколин, Андріїв.

5-й рік життя

Вправляти в узгодженні прикметників з іменниками сер. Роду, в тому числі невідмінюваних: зелене яблуко, синє небо, нове піаніно; у вживанні прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння: великий – більший, найбільший, гарний (хороший) – кращий, найкращий, поганий – гірший, найгірший, малий – менший, найменший, далекий – дальший, найдальший, цупкий – цупкіший, найцупкіший, свіжий – свіжіший, найсвіжіший; у вживанні присвійних прикметників: ведмедів, жайворонків, Олегів, Галин, козиний, вовчий, бобровий, ведмежий, солов'їний, лебединий, горобиний.

Вчити утворювати присвійно-відносні прикметники від назв тварин з суфіксами –ач, –яч: мишачий, собачий, телячий, котячий, коров'ячий.

Вчити утворювати прикметники із здрібніло-пестливим суфіксом –ісіньк: м'якісінький, чистісінький, теплісінький, із суфіксом збільшення –ющ: смачнющий, злющий, хитрющий; вживати прикметники з суфіксом –ат: на позначення збільшеної ознаки: вухатий, головатий, ногатий, хвостатий; вживати прикметники з часткою не: неслухняний, невеселий, неглибокий, нелегкий, несмачний, невеликий, складні слова: гарний-прегарний, хороший-прехороший, великий-превеликий, смачний-пресмачний.

6-й рік життя

Вчити утворювати прикметники із суфіксом –уват, –юват для позначення невеликої міри якості: синюватий, голубуватий, великуватий, низькуватий, холоднуватий, солодкуватий. Активізувати вживання синонімічних словосполучень типу трохи синій, трохи холодний.

Вчити утворювати прикметники із суфіксом –аст: смугастий (укритий смугами), крапчастий (укритий крапками), квітчастий (укритий квітами), дірчастий (укритий дірками); утворювати присвійні прикметники від деяких назв тварин, птахів: собачин, лисиччин, білоччин, ведмедів, ластівчин, соловейків (і соловейковий), жайворонків, шпачків.

Вправляти у вживанні присвійних прикметників, утворених від назв людей: батьків, татів, мамин, дідусів, бабусин, сестрин, братів, подружин, Надин, Галин, Славин, Олегів; присвійно-відносних прикметників: собачий, котячий, лисячий, вовчий, ведмедячий, коров'ячий, баранячий, конячий, слонячий, лев'ячий, тюленячий, кротячий, їжачковий, бобровий, ластів'ячий, воронячий, сорочий, півнячий, курячий, гусячий, качиний, горобиний, лебединий, солов'їний, лелечий, папужний (від папуга), орлиний; прикметників із суфіксом посилення ознаки –енн: важений, здоровенний, товстенний, глибоченний, страшений.

Вправляти у вживанні прикметників з різними суфіксами: маленький, гарненький, тепленький, молодесенький, веселесенький, темнесенький, свіжісінький, кислісінький, білісінький, зеленючий, солонючий, голоднючий, головастиий, вухатий, хвостатий.

Стимулювати вживання складних слів типу гарний – гарнісінький, теплий – теплісінький, синій – синісінький, а також гарний – прегарний, довгий – предовгий, смачний – пресмачний.

Вправляти в узгодженні прикметників з іменниками середнього роду в різних відмінках: смачне печиво, солодкого ситра, моє прізвище, наше малятко, у нашого малятка, у новому пальті, височенний дубище, з маленького зернятка, у сухому бадиллі; у тому числі невідмінюваних іменників: широке шосе, смачне пюре; в узгодженні прикметників з іменниками, які мають тільки форму множини: мої штани, бабусині окуляри, великі ножиці, нові сани, круті сходи, широкі двері; прикметників з кличною формою іменників: любий зайчику, дорога мамочко.

Труднощі і найбільш поширені помилки, що мають місце під час роботи над прикметниками

- обмежена кількість прикметників на позначення якостей та властивостей предмета чи істоти;
- добір антонімів (великий-невеликий);
- помилки у відмінкових закінченнях;
- практичне оволодіння категорією роду прикметників – помилкові відповіді на запитання «Про що можна сказати: новий, нова, нове, нові?»
- вживання присвійних та відносних прикметників (Олегів-Олегін, татів-татин, качиний-качичий, гумовий-гумяний, грушовий-грушний);
- утворення ступенів порівняння (найбільший-самий більший);
- утворення складних прикметників (зеленоокий-зеленийокий, зеленоочий).

Дидактичні ігри та вправи

Навчально-корекційна мета: формувати уявлення про слова, що означають якості і властивості предмета.

Дидактична мета: вибрати слова-ознаки.

Послухайте віршики М. Пономаренко і виберіть слова, які допомагають зрозуміти, який предмет чи яка істота.

Дві вертляві руді білки
В гості йшли до перепілки.
Узяли у кошик трішки
Жовтих кругленьких горішків.

Дві зелені скрекотухи
Доганяли хитру муху,
Муха віражі робила,
Синю бабку ледь не збила.

Кучерявий кріп на грядці
Робить вранці фіззарядку.
Гілочками він тріпоче,
Бо великим бути хоче.

На городі в нас росте
Сонце ясне, золоте,
Жовте око, жовті вії,
Та чомусь воно не гріє.

Навчально-корекційна мета: визначати предмет чи об'єкт за характерними ознаками-прикметниками.

Дидактична мета: відгадай, про що чи про кого можна так сказати.

Хто це? Що це?

Рідна, найдорожча, лагідна... (матуся).
Свіжий, запашний, смачний, білий... (хліб).
Зелена, висока, новорічна... (ялинка).
Весняний, сонячний, теплий... (день).
Яскравий, різнокольоровий, легкокрилий... (метелик).
Високе, гіллясте, струнке... (дерево).
Тепла, хутряна, м'якенька... (шапочка).
Нова, цікава, бібліотечна... (книжка).
Гарний, цегляний, багатопверховий... (будинок).

Пори року, погода

Рання, тепла, довгоочікувана, ласкава... (весна).
Тепле, жарке, спекотне, гаряче, ягідне... (літо).
Барвиста, дощова, вітряна, похмура, мокра, сумна... (осінь).
Сніжна, холодна, морозна, гарна, красива, сувора, люта, сердита... (зима).
Чорна, важка, дощова, грізна... (хмара).
Холодний, рясний, тривалий, надокучливий... (дощ).
Холодний, пронизливий, рвучкий, північний... (вітер).

Сивий, білий, густий, низький, холодний, мокрий ... (туман).

Біла, холодна, легенька... (сніжинка).

Слизький, твердий, холодний, прозорий ... (лід).

Яка це тварина?

Велика, рогата, бидлива... (корова).

Швидкий, стрункий, сильний, витривалий, карий... (кінь).

Розумний, злий чи добрий, довірливий, відданий... (собака).

Пухнаста, лагідна, грайлива, вусата... (кішка).

Впертий, сильний, витривалий, довговухий... (віслик).

Спритний, боязкий, довгоногий, довговухий... (заєць).

Руда, хитра, спритна... (лисиця).

Сірий, злий, голодний, хижий, небезпечний... (вовк).

Бурий, кошлатий, незграбний, клишоногий... (ведмідь).

Маленька, гнучка, спритна, рухлива, руда... (білка).

Навчально-корекційна мета: вчити добирати прикметники до іменників.

Дидактична мета: добери якнайбільше слів.

Пори року

Осінь – яка? Літо – яке? Зима – яка? Весна – яка?

Тварини

Тварина – яка? (лисиця, вовк, ведмідь, білка...).

Передай далі

Матеріал: предметні картинки з зображенням предметів чи іграшки.

Ігрові дії: діти передають по колу картинки чи іграшку, називаючи її ознаку. Картинка чи іграшка залишається у дитини, слово якої виявилось останнім. Виграє дитина, що набрала більшу кількість картинок чи іграшок.

Навчально-корекційна мета: вчити поширювати речення шляхом введення прикметників.

Дидактична мета: зроби речення довшим.

З неба світить сонечко – з безхмарного неба світить ясне сонечко.
На лузі розцвіла кульбабка - ...
У траві цвіркочуть коники - ...
Мурашка заповзла під листочок - ...
У ставку плаває рибка - ...
На дереві сидить горобчик - ...
Сонечко заховалося за хмарку - ...
Оленка зірвала яблуко - ...
Зайчик ховається під кущем - ...
З хмари іде дощ - ...

Навчально-корекційна мета: узгоджувати прикметники з іменниками в роді.

Дидактична мета: скажи правильно.

Скажи зі словом «весняний»

Місяць – весняний місяць	День –
Сонце –	Небо –
Промені – ...	Струмки –
Погода – ...	Листя – ...
Дощик – ...	Настрій – ...

Настільна гра

«Червона, червоний, червоне, червоні»

Матеріал: зображення предметів червоного кольору, індивідуальні фішки.

Ігрове завдання: накрити фішками і назвати зображення предметів, про які можна сказати: а) червона; б) червоний; в) червоне; г) червоні.

Варіант гри: запропонувати зображення інших кольорів чи прикметники: новий, Оленчин, улюблений тощо.

Навчально-корекційна мета: вчити вживати прикметники у різних відмінках, чітко вимовляючи відмінкові закінчення у словосполученні «іменник + прикметник».

Дидактична мета: скажи правильно.

Виправ Незнайка

У літню день я пішов до річки. Я загоряв на гарячий піску. Від сонечка мене рятував велике капелюх. Водичка у річці була дуже теплий. Я купався, а потім катався на великій човні. Надвечір я спіймав для Мальвіни маленька рибка. У неї були червона плавці. Мальвіна сказала, що це найкраща подарунок. Вона пустила рибку у велику акваріум.

Загубилася дівчинка

Матеріал: ляльки у різному вбранні з деталями, що відрізняються за кольором, шириною, довжиною тощо; мікрофон для «диктора».

Ігрові дії: дитина-диктор оголошує про пропажу дівчинки-ляльки, називаючи її прикмети, решта – впізнають ляльку за описом.

Варіант гри: у ролі дітей, що пропали можуть виступати самі діти.

Настільні ігри

Рятуємо зайчат

Матеріал: зображення будинку з різнокольоровими віконечками, з яких виглядають зайчатка; прямокутники відповідних кольорів, площинна фігурка вовка.

Ігрове завдання: закрити віконечка прямокутниками, коментуючи свої дії, наприклад: «Я закрию блакитне віконечко блакитним прямокутником».

Кольорові кульки

Матеріал: зображення різнокольорових ниток, кульки відповідних кольорів.

Ігрове завдання: підібрати кульки до ниток, коментуючи дії: до червоної ниточки я прив'яжу червону кульку; для синьої кульки потрібна синя ниточка...

Навчально-корекційна мета: вчити добирати слова-прикметники протилежного значення (антоніми).

Дидактична мета: скажи навпаки.

Дидактичні ігри та вправи

Відповідай швидко і точно

Цукор солодкий, а сіль...

Дерево високе, а кущ...

Ніж короткий, а шабля...

Слон великий, а миша...

Міст широкий, а стежинка...

Карабас-Барабас злий, а Мальвіна...

Знайди у оповіданні слова-навпакійки

Андрійко-навпакійко

Андрійко був дуже впертим хлопчиком. Що б йому не казали, він ніколи ні з ким не погоджувався. Усі так і назвали його: Андрійко-навпакійко. Ось і цього зимового дня, коли Андрійко збирався на прогулянку, мама попередила: «Не їж сніг». На вулиці хлопчик миттю засунув до рота пригорщу снігу. «Що ти робиш, він холодний!» – скрикнула Іванка. – «Ні, теплий», – ледь ворущачи язиком, мовив Андрійко. «Сніг брудний!» – додала Оленка. – «Ні, чистий». – заперечив Навпакійко.

Вже вночі Андрійкові стало зле. Мама доторкнулася до палаючого лоба сина і вигукнула: «У тебе висока температура!» – «Ні, низька», – ледь прошепотів знесилений Андрійко.

Лікар, що приїхав за викликом, ще з порогу запитав у мами: «Де наш хворий?». «Я – здоровий!» – хотів вигукнути Андрійко, але замість слів з кімнати почулося тихе хрипіння.

Додаткове завдання: порозмовляйте зів мною як Андрійко-навпакійко.

Виправ помилку

Лимон солодкий, вогонь холодний, сніг гарячий, поїзд короткий, черепаха швидка, гном великий, мухомор їстівний, заєць хоробрий, море мілке, подушка тверда, пір'їна важка.

Не може бути

З неба упала тепла сніжинка. У лисиці короткий хвіст. Миколка сів на м'який камінь. На плиті кипів холодний чай. По полю ходив білий грак. До зірок повільно летіла ракета. на городі росла чорна капуста. У лісі гуляв високий гном.

Скажи навпаки

сильний –

товстий –

гарячий –

тихий –

високий –

кислий –

чорний –

мокрый –

брудний –

м'який –

темний –

молодий –

лівий –

глибокий –

кривий –

хоробрий –

порожній –

дикий –

ситий –

передній –

довгий –	важкий –	швидкий –	ранній –
новий –	сумний –	гострий –	прозорий –
вузький –	хворий –	голий –	складний –

Настільна гра «Добери пару»

Матеріал: предметні картинки з зображенням предметів з протилежними ознаками.

Ігрове завдання: знайти і правильно назвати пари картинок: порожній кошик – повний кошик; сумний хлопчик – веселий хлопчик тощо.

Навчально-корекційна мета: вчити добирати слова-прикметники близького значення (синоніми).

Дидактична мета: скажи іншими словами.

Сміливий – хоробрий – відважний.
 Чепурний – охайний – акуратний.
 Прудкий – спритний – проворний – моторний.
 Сумний – зажурений – невеселий.
 Лихий – злий.
 Стиглий – зрілий.
 Блакитний – голубий.
 Голосний – гучний.
 Запашний – духмяний.

Навчально-корекційна мета: формувати знання і розуміння багатозначних слів, переносного їх вживання.

Дидактична мета: поясни, про що можна так сказати.

Колючий – кущ, їжак, погляд.
 Солодкий – цукор, сон, поцілунок.
 Сильний – спортсмен, вітер, дощ.
 Гарячий – чай, привіт.
 Довга – дорога, розмова.
 Кисле – молоко, обличчя.
 Глибокий – колодязь, сон.
 Брудна – сукня, справа.
 Важкий – камінь, день.
 Гострий – олівець, язичок.

Навчально-корекційна мета: вчити утворювати прикметники із здрібніло-пестливими суфіксами *-еньк, -есеньк*.

Дидактична мета: назви лагідно, а потім ще лагідніше.

М'який – м'якенький, м'якесенький.
Чистий – чистенький, чистесенький.
Теплий – тепленький, теплесенький.
Малий – маленький, малесенький.
Гарний – гарненький, гарнесенький.
Темний – темненький, темнесенький.
Рідний – рідненький, ріднесенький.
Молодий – молоденький, молодесенький.
Світлий – світленький, світлесенький.
Легкий – легенький, легесенький.

Навчально-корекційна мета: вчити утворювати прикметники з суфіксом *-ат* на позначення збільшеної ознаки.

Дидактична мета: добери слово.

Якщо у людини, тварини великі вуха, значить вона яка? (вухата).
А якщо велика голова? (головата). Ноги? (ногата). Хвіст? (хвостата).
Зуби (зубата). Ніс? (носата).

Навчально-корекційна мета: вправляти в утворенні прикметників вищого та найвищого ступенів порівняння.

Дидактична мета: порівняй і назви.

Дидактичні ігри та вправи

Найкращі слова

Вибери з вірша найкращі слова, якими дівчинка називає котика.

Мій – найкращий!

Я котика зустріла:
Тремтів він під парканом.
Взяла його, зігріла –
Нехай живе із нами.
Багато є красивих,
А мій – *найкрасивіший*.

Багато є розумних,
А мій – *найрозумніший*.
Бувають дуже добрі,
Мій котик – *найдобріший*.
Бувають дуже милі,
Мій Мурчик – *наймиліший*.
Всі котики хороші,
Та тільки мій – *найкращий*,
Його я і за гроші
Вам не віддам нізащо!

Хвастунчики

Дорослий: У мене тепла шуба.

I дитина: А у мене тепліша.

II дитина: А у мене ще тепліша.

III дитина: А у мене найтепліша

Слова до вправи: темний, легкий, смачний, цікавий, високий, розумний, добрий, сильний. Новий, спритний, маленький, веселий, товстий, чистий, кислий, тихий.

Настільна гра «Розклади по порядку»

Матеріал: зображення мотрійок, м'ячиків.

Ігрове завдання: розмісти за величиною і назви правильно (маленька, більша, ще більша, найбільша).

Навчально-корекційна мета: вчити використовувати в словнику присвійні прикметники.

Дидактична мета: назви чия річ (чия частина).

Дидактичні ігри та вправи

***Що чие?* (за віршем)**

Як бути?

У люстерко я дивлюся:
В мене шапка – братова,
Кажуть всі, що ніс – матусин,
Очі й вуха – татові.
Шапку можна повернути,
Ну а з рештою як бути?

Чиї речі?

Матеріал: картинки із зображенням членів сім'ї і різних речей.

Ігрове завдання: розподілити речі між членами сім'ї, називаючи чиї вони: м'яч – братів, лялька – сестриччина, окуляри – бабусині тощо.

Настільна гра Незвичайні тварини

Матеріал: зображення тварин, розрізані на частини.

Ігрове завдання: назви частини тварин (лисячий хвіст, вовча голова, слонячий хобот, заячі вуха тощо), вибери потрібні і склади картинку.

Навчально-корекційна мета: вправляти в утворенні відносних прикметників від іменників.

Дидактична мета: назви який (як називається).

Дидактичні ігри та вправи

Як називається?

а) лист клена, каштана, горіха, горобини, берези, дуба, липи, граба, ясена, осики...

б) столик для журналів;
поличка дня книг;
ракетка для тенісу;
м'ячик для футболу;
сервіз для чаю;
костюм для спорту;

сітка для волейболу;
кіоск для продажу газет;
знак на дорозі;
гудок паровоза;
риба, що живе у морі;
магазин для продажу меблів, хліба, молока.

в) чобітки зі шкіри;
човник з паперу;
ручка з пластмаси;
гвіздок з металу;
м'яч з гуми;
фортеця з каменя;
шубка з хутра;

сукня з шовку;
сорочка з бавовни;
плаття з шовку;
капелюх з соломи;
будинок з цегли;
лавка з дерева;
прикраса з золота.

Який буває посуд

Ложка зі срібла – срібна ложка.

Чашка з порцеляни –

Горщик з глини –

Банка зі скла –

Ніж з металу –

Салатник з пластмаси –

Тарілка з картону –

Таз із міді –

Назви кашу

Як називається каша з гречки? ... З вівса? ... З рису? ... З кукурудзи? ... З ячменю? ...

З перловки? З пшона? ... З гороху? ... З манки? ...

Що це за салат?

З моркви? ... З буряка? ... З капусти? ... З картоплі? ... З квасолі? ... З огірків? ...

З помідорів? ... З різних овочів? ...

Варення для Карлсона

Матеріал: зображення і банок з варенням.

Ігрове завдання: правильно назвати варення і вибрати для Карлсона на свій смак.

Вередливий Женя

Матеріал: картинки із зображенням ягід та фруктів.

Ігрове завдання: запам'ятати якомога більше назв варення, про яке розповідається у вірші, і придумай варення, якого не буває.

Варіант гри: вірш читається з пропуском слів – назв варення і показом картинок з зображенням відповідних ягід та фруктів, діти додають потрібні слова.

Варення

Канючить зранку Женя:

- Бабусю, дай варе-е-ення!

- Онучку, ось *малинове,*

Слинове, горобинове,

Вишневе, полуничне...

- Ні! Хочу щось незвичне!

- Ну ось тобі *калинове,*

Чорничне, журавлинове,

Трояндове, ожинове
І навіть *апелсинове...*

Ногами тупа Женя:
- Не хочу! Не бажаю!
Звари мені варення,
Якого не буває!

Готуємо суп

Матеріал: зображення каструль з намальованими на них овочами, на одній з них – знак питання.

Ігрове завдання: сказати, як називається суп у кожній каструлі, придумати свою назву для супу у каструлі зі знаком питання.

Навчально-корекційна мета: вправляти в утворенні відносних прикметників від іменників.

Дидактична мета: назви правильно страви.

Складаємо меню

Скласти меню з салату, першого, другого та третього блюд, правильно називаючи їх назви.

Не повторювати меню товариша

Навчально-корекційна мета: вчити утворювати якісні прикметники від іменників.

Дидактична мета: скажи, як називають.

Як називають людину?

За хитрість, людину називають хитрою. А за жадібність?

За брехню?

За доброту?

За терпіння?

За чесність?

За примхливість?

Якими б ви хотіли бути?

Поговоримо про погоду

Якщо вдень мороз, то день який?

Якщо дощ? Якщо вітер? Якщо сонце? Якщо хмари? Якщо туман?

Навчально-корекційна мета: вчити утворювати складні прикметники шляхом поєднання двох основ.

Дидактична мета: назви правильно.

Дидактичні ігри та вправи

Склади слово

Як назвати істоту, у якої:

– червоні щоки;	– карі очі;
– білі зуби;	– довге волосся;
– золоте волосся;	– довгий ніс.

Який птах?

У лелеки довгі ноги. Який лелека?

У солов'я дзвінкий голос. Який соловей?

У синички жовта грудка. Яка синичка?

У ластівки довгий хвіст. Яка ластівка?

У снігура червона грудка. Який снігур?

У журавля довгий дзьоб. Який журавель?

У ластівки легкі крила. Яка ластівка?

Придумай складні слова

Матеріал: картинки із зображенням людей і тварин з характерними ознаками-підказками (довгою бородою, червоними щоками тощо).

Знайди у вірші складні слова, назви їх по пам'яті

(за віршем «Гра у словах»)

Гра в слова

Ми зібралися на свято
Разом рік новий стрічати.
Всі танцюють і співають,
Ну а я словами граю.

У Петра червоні щоки,
Значить він *червонощокий*.
У Оксани чорні брови,
Тож Оксана *чорноброва*.

Водить з нами хороводи
Дід Мороз *сивобородий*.
Всім, звичайно, зрозуміло:
Борода у діда сива.

У зайчиська довгі ноги,
Дуже довгі вуха.
Значить, зайчик *довгоногий*
Та ще й *довговухий*.

Підморгнула синім оком
Нам Мальвіна *синьоока*.
З довгим носом її стріне
Довгоносий Буратіно.

Дощик сяє угорі!
Скільки різних кольорів!
Ой і важке вийшло слово:
Дощик *різ-но-ко-льо-ро-вий*

Здогадались, як я граю?
Із двох слів одне складаю.

Казка про антоніми

«Прірва між словами»

Є слова, як день і ніч, -
Прямо протилежні.
От я обачливий, скажімо,
А ти – необережний.
Слова «великий» і «малий»,
«Холодний» - «теплий»,
«Добрий» - «злий»
Антонімами звати.
Про них вам казку розповім,
Бо їх вам треба знати.
Є місто слів, і в місті тім
Будинок був – до неба!
В будинку мешкали слова,
Жили собі щасливо.
На кожному поверсі – по два:
Недбалий і дбайливий,
А ще – веселий і сумний,
Гарячий і холодний,
Жили чистенький і брудний
Та ситий і голодний.
Жили так дружно, як рідня.
А дім той був високий!
Аж якось вдарив з неба грім,
Земля аж застогнала!
І величезна прірва в ній
Слова ці роз'єднала.
Давно-давно це відбулось,
Та прірва є й донині.
Будинок навпіл розколовсь,
І в кожній половині
Тепер не дружно вже живуть,
Слова оті – вороже.
Антонімами всі їх звать
За зміст їх, геть несхожий!

АНТОНІМИ

Пари слів:

1. Голосний – тихий.
2. Гарячий – холодний.
3. Добрий – злий.
4. Високий – низький.
5. Сильний – слабкий.
6. Товстий – худий.
7. Довгий – короткий.
8. Чорний – білий.
9. Мокрий – сухий.
10. Брудний – чистий.
11. М'який – твердий.
12. Важкий – легкий.
13. Голий – одягнений.
14. Сумний – веселий.
15. Кривий – прямий.
16. Волосатий – лисий.
17. Гострий – тупий.
18. Новий – старий.
19. Темний – світлий.
20. Порожній – повний.
21. Ранковий – вечірній.
22. Хоробрий – боязкий.
23. Вузький – широкий.
24. Говіркий – мовчазний.
25. Шорсткий – гладкий.
26. Одягнений – роздягнений.
27. Літній – зимній.
28. Багатий – бідний.
29. Дурний – розумний.
30. Відкритий – закритий.
31. Кислий – солодкий.
32. Хворий – здоровий.
33. Перший – останній.
34. Налитий – вилитий.
35. Важкий – легкий.
36. Похвалений – посварений.
37. Початковий – кінцевий.
38. Швидкий – повільний.
39. Виграшний – програшний.
40. Далекий – близький.
41. Втрачений – знайдений.
42. Пійманий – відпущений.
43. Денний – нічний.
44. Запалений – згашений.
45. Частий – рідкий.
46. Застібнутий – розстібнутий.
47. Питальний – відповідальний.
48. Голодний – ситий.
49. Забутий – згаданий.
50. Піднятий – опущений.
51. Лівий – правий.
52. Складний – простий.
53. Закопаний – викопаний.
54. Небесний – земний.
55. Радий – засмучений.
56. Вогняний – льодяний.
57. Цікавий – нудний.
58. Привітний – прощальний.
59. Молодий – старий.
60. Пришитий – відірваний.
61. Верхній – нижній.
62. Стоячий – лежачий.
63. Забруднений – випраний.
64. Глибокий – мілкий.
65. Зігнутий – випрямлений.
66. Приліплений – відліплений.
67. Зачесаний – розкуйовджений.
68. Весняний – осінній.
69. Передній – задній.
70. Дружній – ворожий.
71. Зламаний – полагоджений.
72. Намальований – стертий.
73. Майбутній – минулий.
74. Розрізаний – зшитий.
75. Забраний – відданий.
76. Повішений – знятий.
77. Нагрітий – остуджений.
78. Рідний – чужий.
79. Крикливий – тихий.
80. Учорашній – завтрашній.
81. Любовний – ненависний.
82. Укручений – викручений.
83. Дикий – домашній.
84. Мутний – прозорий.
85. Уключений – виключений.
86. Вхідний – вихідний.

Синоніми

Активний – енергійний – діяльний.
Боязкий – полохливий – несміливий – нерішучий – лякливий.
Великий – гігантський – здоровенний – величезний.
Ввічливий – люб’язний – ласкавий.
Вірний – надійний – справжній – відданий.
Веселий – радісний, вічний – безсмертний.
Допитливий – цікавий.
Дрімучий – густий – глухий, непрохідний.
Духмяний – пахучий, запашний, ароматний.
Жаркий – гарячий – пекучий – спекотливий.
Знаменитий – відомий – знатний – славний.
Красивий – прекрасний – чарівний – гарний.
Ласкавий – ніжний – привітний.
Мокрий – сирий – вологий.
Охайний – чистий – акуратний – чепурний.
Похмурний – хмарний – непогожий.
Сердечний – щедрий – щиросердний – душевний.
Сміливий – хоробрий – відважний – безстрашний – героїчний.
Спокійний – тихий – лагідний.
Старанний – дбайливий – щедрий – ретельний – пильний.
Старий – літній – немолодий.
Сумний – журливий – тужливий – невеселий
Фіолетовий – фіалковий – бузковий – ліловий.
Чуйний – уважний – чутливий.

Кіт Мурчик і його друзі

Як у Мурчика – ката
Шубка тепла і м’яка.
Довгі вуса, пишний хвіст
І блискучий чорний ніс.
Очі в Мурчика сміливі,
Ну а зубки – білі-білі.

Мурчик добрий, чемний, милий,
Мурчик чесний, справедливий.
Має друзів він багато,
Всіх запрошує на свято.

Прикметники у прислів'ях

Вчений – завжди вчитель.
Сила воляча, а розум курячий.
Ледачий в юності – злидар в старості.
Чесна людина дотримує слова.
Полоханий заєць пенька боїться.
Мала помилка може завдати великої шкоди.
Ранні пташки росу п'ють, а пізні сльози ллють.
Добрі діти – батькам вінець, а злі – батькам кінець.
Шалена муха вкувила за вухо.
Учений шпак говорить всяк.
Охайний нечупарі не до душі.
Добрий собака на вітер не гавкає.
Голодному і хрущ м'ясо.
Покірну голову меч не сече.
Чесному всюди честь.
З кривого дерева крива і тінь.
Братерська любов міцніша за кам'яну стіну.
Міцний, як сталь.
Дешева рибка – погана юшка.
Добра господиня, коли повна скриня.
Добре ім'я – найкраще багатство.
Кожна пташка любить своє гніздо.
Голодне око не засне глибоко.
Дарованому коневі в зуби не заглядають.
Тямущий син – опора батькам.
Великому возові – велика й дорога.
Хоробрий пройде через вогонь і воду.
Згаслий вогонь часто з жаринки розгоряється.
Дірявим глечиком воду не носити.
Вчений не помре з голоду.
Дбайливий господар і хату, і землю має.
Гарний день видно з ранку, добрий рік – з весни.
Добре слово – дім збудує, погане зруйнує.
Давній друг ворогом не стане.
Сильний з каменю вижме воду.
Лежачий камінь мохом обростає.
Береженого Бог береже, а козака шабля стереже.
Щасливому по гриби ходити, а нещасному в лісі блудити.
Старого лиса не виведеш з лісу.
Дірявого мішечка не наповнити.
Багатий народ – міцна держава.
Недбалий пастух вовків годує.
Козацькому роду нема переводу.
Поганого року маємо за морокою мороку.
Світлому розуму знання потрібні.
Бідний не той, що без грошей, а той, що без розуму.

Добрий син будує, поганий – руйнує.
Лінивий до сну охочий.
Давній сусід – як близький родич.
Чужим трудом не збагатієш.
Дбайливому хазяїнові нива щедро родить.
Лисячий хвіст сліди замітає.
Згаяного часу і конем не доженеш.
Усякій справі – свій час.
Розумній голові досить два слова.
Добрій дитині завжди більше ласки перепадає.
Розумний влітку дбає про зиму.
Бідному куди не кинь, то все латкою наверх.
Справжня любов щедра, мов дитина.
Брехливий, хоч і правду каже, ніхто не повірить.
Дружною працею земля багатіє.
Умілій праці – честь і шана.
Голодному собаці кістка на думці.
Бідний на сорочку старається, а багатий і кожуха цурається.
Порожньої хати і муха не держиться.
У кривому дзеркалі все криве.
Весела думка – половина здоров'я.
Учений знає ціну навчанню.
Добрий апетит – здорове тіло.
Добріших від батьків немає нікого на світі.
Заблудла вівця – вовчим зубам робота.
Красна ріка берегами, а обід пирогами.
Голодній кумі хліб на умі.
Натомлені руки – спокійне серце.
Поганий друг гірше недругу.
З малої хмари великий дощ буває.
Широкі ворота увійти та вузькі вийти.

Загадки

Жовтий, кислий він такий
Та із чаєм він смачний.

(лимон)

Він вухатий і біленький,
І пухнастий, і м'якенький.

(зайчик)

Червонобокий і кругленький,
У салаті він смачненький.

(помідор)

Зверху зелений, гладенький,
А в середині червоний, солоденький.

(кавун)

Круглий та бокастий,
Зелений і смугастий,
А в середині чудовий,
Він червоний і медовий.

(кавун)

Я солодкий і гіркий,
Я худенький і товстий,
Я червоний і зелений,
І характер різний в мене.

(перець)

Солодка і цукриста,
Жовто-золотиста,
І медова, й запашна,
Відгадайте, хто вона.

(диня)

Низький та колочий,
Зелений – кисленький,
Стиглий – солоденький.

(агрус)

Хвостата, носата,
Руда та зубата.

(лисиця)

Я крилатий і пухнастий,
Золотистий і смугастий.

(джміль)

Прийшов лопатий, чистий,
А геть пішов краплистий.

(сніг)

Що у світі найщедріше?
Що у світі найситніше?
Що у світі наймиліше?

(земля)

Вузлувата і листата,
Дуже мудра, головата.

(капуста)

Сіренькі, квапливі,
Маленькі, рухливі,
Летять в табунці, це...

(горобці)

Зубаста, тонко ребра,
Смугаста, та не зебра.

(щука)

Блискуча, гостренька,
Вушко маленьке,
За собою несучи довгу косу.

(голка і нитка)

Опрацьована література

1. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та забави. – Тернопіль: МП. «Мальва», 1999.
2. Беженова М.О., Шкляревський Є.О. Цікава граматики. – Донецьк, 2000.
3. Бістров О.Л., Бістрова О.С. Мова і мовлення. – Харків, 2006.
4. Біяк Г.С., Біяк Н.А. Українська мова. – Тернопіль, 2004.
5. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах. – К.: Вища школа, 1993.
6. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей. – Київ, 2004.
7. Бутріш В. Грамоті навчатися – все одно, що гратися. – Київ, 2004.
8. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Розвиток українського мовлення у дошкільників. Програма-довідник для дошкільних закладів з українським мовним режимом. – Київ: «Освіта», 1991.
9. Крутій К.Л. Навчання української мови дітей дошкільного віку: Теорія і практика. – Запоріжжя, 2000.
10. Ткаченко Т.А. Если дошкільник плохо говорит. – Санкт-Петербург: «Детство - ПРЕСС», 1999.
11. Трофіменко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ. – Київ: «Актуальна освіта», 2007.

Н

С

.

Ж

у

к

о